

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

พัฒนาการของพรรคการเมืองไทย นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของ "คนระบอบราษฎร" ซึ่งถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของประเทศไทยในยุคระบอบประชาธิปไตย¹ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น พรรคการเมืองไทย "ยังโตไม่เต็มที่"² มีบางพรรคเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด อันเป็นผลมาจากการปฏิวัติรัฐประหารและสาเหตุอื่นๆ ทำให้พรรคการเมืองไม่ได้รับการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง สาเหตุประการหนึ่งของการเกิดขึ้นและสิ้นสุดของพรรคการเมืองดังกล่าว คือลักษณะองค์การของพรรคหรือวัฒนธรรมภายในองค์การมีความเป็น "ระบบ" มากน้อยเพียงใด ซึ่งวัฒนธรรมองค์การของพรรคการเมืองมีหลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ค่านิยม ปทัสถานที่เหมาะสมกับพรรคประเพณีปฏิบัติ อันแสดงออกมาในรูปแบบนโยบาย อุดมการณ์ ภาพลักษณ์ขององค์การและอื่นๆ จึงนำไปสู่ประเด็นคำถามที่ว่าวัฒนธรรมองค์การภายในของพรรคการเมืองมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ในการตอบปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้กรอบการอธิบายโดยนำเอาทฤษฎี 3 ทฤษฎีเป็นแนวทางในการวิจัย ได้แก่ ทฤษฎีผลกระทบทางวัฒนธรรม (Theory of Cultural Consequence) ทฤษฎีแรงจูงใจของมนุษย์ (Theory of Human Motivation) และทฤษฎีหนทางสู่เป้าหมาย (Path Goal Theory)

ทฤษฎีผลกระทบทางวัฒนธรรมของ กริธ เฮท.ฮอฟสเตด ที่ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงและอิทธิพลลักษณะวัฒนธรรมสังคม วัฒนธรรมองค์การและลักษณะผู้นำในวัฒนธรรมต่างๆ ผลการศึกษาฮอฟสเตดพบว่า ปัจจัยหลักสำคัญที่สามารถใช้ศึกษาถึงลักษณะวัฒนธรรมสังคม วัฒนธรรมองค์การ และลักษณะผู้นำในวัฒนธรรมต่างๆ มีอยู่ 4 ปัจจัยด้วยกัน คือ ปัจจัยในลักษณะการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (uncertainly avoidance) ลักษณะความเป็นเพศชาย (masculinity) ลักษณะความเป็นปัจเจกชน (individualism) และลักษณะการใช้อำนาจ (power distance) แต่อย่างไรก็ตามในธรรมชาติของการเป็นมนุษย์ เดวิด ซี แมคคลีแลนด ได้ศึกษาถึงแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดรูปแบบพฤติกรรมของมนุษย์ในลักษณะต่างๆ และได้ตั้งทฤษฎีแรงจูงใจของมนุษย์ ทฤษฎีนี้อธิบายว่า แบบแผนของพฤติกรรมพื้นฐานของบุคคลจะแตกต่างกันเนื่องมาจากอิทธิพลของแรงจูงใจ 3 ประการ คือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (need for achievement) แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (need for affiliation) และแรงจูง

¹ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 61 - 62.

² วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น, อะไรนะ...ประชาธิปไตย? (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 44.

ใจใฝ่อำนาจ (need for power) แรงจูงใจต่างๆ เหล่านี้จะเป็นสิ่งที่เกิดจากการที่บุคคลนั้นไปมีปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้มาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกคือสังคมหรือองค์กรนั่นเอง นอกจากนั้นแล้ว โรเบิร์ต เจ. เฮาส์ ผู้ตั้งทฤษฎีหนทางสู่เป้าหมาย พบว่าบุคคลใดๆ เมื่อเข้ามาอยู่รวมกันในสังคมหรือองค์กรนั้น โดยปกติจะประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมโดยสังคมหรือองค์กรนั้นย่อมจะมีผู้นำเป็นผู้วางแนวทางประพฤติปฏิบัติให้เกิดระเบียบแบบแผนขึ้น เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดำเนินการและนำไปสู่ความสำเร็จในอนาคต

จากแนวคิดทฤษฎีข้างต้น ประสานกับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรม วัฒนธรรมองค์กร วัฒนธรรมการเมือง ผู้วิจัยได้นำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการตั้งสมมติฐานในการศึกษาครั้งนี้คือ ลักษณะวัฒนธรรมองค์กรของแต่ละพรรคการเมืองมีความแตกต่างกัน ซึ่งการพิสูจน์สมมติฐานการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยใช้ตัวแปรใน 7 ปัจจัยใช้อธิบายวัฒนธรรมองค์กร ได้แก่ ลักษณะการใช้อำนาจ ลักษณะการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน ลักษณะความเป็นเพศชาย ลักษณะความเป็นปัจเจกชน ลักษณะเน้นความสำเร็จ ลักษณะเน้นความมีมนุษยธรรมและลักษณะเน้นอนาคต ซึ่งตัวแปรทั้ง 7 ปัจจัยดังกล่าวอยู่บนฐานทฤษฎีทั้ง 3 ข้างต้น โดยแบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษา ครั้งนี้เป็นเครื่องมือที่ใช้ศึกษาวัฒนธรรมองค์กรของโครงการวิจัยนานาชาติ "GLOBE" ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.867 โดยมีการดัดแปลงให้เหมาะสมและได้รับความเห็นชอบในการดำเนินการจากผู้แทนประเทศไทยประจำโครงการนี้ คือ ดร. อุบลวรรณ ภวกานันท์ ให้สามารถนำมาใช้ศึกษาลักษณะที่เป็นอยู่และที่ควรเป็นของวัฒนธรรมองค์กร เพื่อที่ผู้บริหารพรรคใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการบริหารองค์กรในด้านต่างๆ เพื่อให้พรรคมีความเป็นระบบที่ดียิ่งขึ้น เป็นต้น

ทั้งนี้ในการเก็บข้อมูลได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่รัฐสภา เจ้าหน้าที่ประจำพรรคการเมืองแต่ละพรรคช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดสถานที่สัมภาษณ์ หลังจากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Science) และมีวิธีการทางสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

-การทดสอบค่า t (t - test dependence) ใช้วิเคราะห์ความแตกต่างในแต่ละปัจจัยระหว่างลักษณะวัฒนธรรมองค์กรพรรคการเมือง

-การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (oneway ANOVA) และการเปรียบเทียบเป็นแบบรายคู่แบบพหุคูณตามวิธีของเซฟเฟ (Scheffe' Method) ใช้วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างพรรคการเมืองแต่ละพรรค

สรุปพัฒนาการของสถาบันพรรคการเมือง

ประเทศไทยจัดรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยเมื่อ พ.ศ. 2475 และพัฒนาประเทศพร้อมๆ กันมาทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง แต่โดยเปรียบเทียบแล้วได้ว่าระบบเศรษฐกิจมีความเจริญก้าวหน้ากว่าระบบการเมืองมาก ทั้งนี้เนื่องจากองค์ประกอบพื้นฐานประการหนึ่งที่เป็นปัจจัยผลักดันการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจ คือ สถาบันทางเศรษฐกิจอันประกอบด้วยขีดความสามารถของบุคลากรและการจัดการที่ทันสมัยและมีพัฒนาการที่ก้าวหน้านั้นต่างเป็นสถาบันที่มีสมรรถนะและมีประสิทธิภาพสูงพอถึงขั้นที่จะสามารถสนองตอบต่อทางเลือกที่หลากหลายหรือสามารถสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ๆ ให้กับสังคมในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ พรรคการเมืองเป็นองค์การสถาบันทางการเมืองของระบบการเมืองไทยที่ได้รับการคุ้มครองฐานะบทบาทจากกฎหมายรัฐธรรมนูญให้เป็นองค์การผูกขาดดำเนินกิจการทางการเมืองมาเป็นเวลากว่า 50 ปีแล้ว แต่การเปลี่ยนแปลงยังคงค่อนข้างต่ำและเชื่องช้า เนื่องจากการแข่งขันต่ำและจำกัดอยู่แต่เฉพาะระหว่างองค์การพรรคการเมืองด้วยกันเองและจำกัดอยู่แต่เฉพาะภายในสังคมระดับประเทศเท่านั้น

ความเป็นสถาบันทางการเมืองของพรรคการเมืองไทย เกิดจากค่านิยมการพัฒนาการเมืองให้มีความทันสมัย ซึ่งลอกเลียนรูปแบบมาจากการปกครองของประเทศตะวันตก ลักษณะทางองค์การและบทบาทหน้าที่ของพรรคการเมืองไทยจึงเป็นองค์การสำเร็จรูปที่มีแบบแผนอันเดียวกัน ซึ่งอิงอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมายเป็นสำคัญ ดังนั้น ความเป็นสถาบันทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ จึงเป็นสถาบันทางการเมืองในเชิงนิตินัยมากกว่าการเป็นสถาบันทางการเมืองในเชิงพฤตินัย พรรคการเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นผลผลิตทางกฎหมายที่สามารถจัดตั้งและดำรงอยู่ได้เมื่อมีการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติของข้อกฎหมายแม้ชั่วข้ามคืน ดังนั้น ความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทยจึงมีน้ำหนักโน้มเอียงไปในทางสถาบันกฎหมายมากกว่าความโน้มเอียงในทางการเป็นสถาบันทางการเมืองตามนัยเชิงพฤตินัย

เหตุดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญในการกำหนดให้ลักษณะทางโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของพรรคการเมืองต้องดำเนินการให้เป็นไปในแบบแผนที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน แม้ว่าชื่อเรียกและจำนวนของพรรคจะมีอยู่ค่อนข้างมากก็ตาม³

³ เชาวณะ ไตรมาศ, พรรคการเมืองไทย-ภูมิหลังทางโครงสร้าง-หน้าที่และพัฒนาการทางสถาบัน (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2540), หน้า 7.

เขาวนะ ไตรมาศ⁴ ได้อธิบายลักษณะขององค์การพรรคการเมืองไทยมีลักษณะดังนี้คือ

“พรรคการเมืองไทยมีที่มาจากชนชั้นนำทางอำนาจที่เป็นชนชั้นปกครองดั้งเดิม แล้วจึงเปลี่ยนผ่านไปสู่การครอบงำโดยชนชั้นนำที่ เป็นผู้มั่งคั่งทางเศรษฐกิจโดยที่พรรคการเมืองไทยเป็นส่วนผสมระหว่างชนชั้นนำทางอำนาจกับชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ ซึ่งดำรงอยู่ได้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อม เปลี่ยนผ่านในเชิงรับอย่างไร้ทิศทางและขาดกระบวนการพัฒนา ทำให้พรรคการเมืองไทย มีฐานะเป็นองค์การเฉพาะในทางโครงสร้างตามนิตินัย แต่ในด้านบทบาทหน้าที่ของสถาบันตามพฤตินัยกลับมีฐานะเพียงในระดับตัวบุคคลและหรือกลุ่มอำนาจที่ครอบงำพรรคเฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น สถาบันพรรคการเมืองไทยจึงเป็นองค์การทางการเมืองที่กำลังเปลี่ยนผ่านอยู่ในช่วงกึ่งกลางของการพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันมากกว่าเป็นองค์การที่พัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันแล้ว เนื่องจากการสนับสนุนมีขอบเขตจำกัดไม่กว้างขวางติดขัดกับตัวบุคคลและกลุ่ม ขาดความยืดหยุ่นในการปรับตัวระดับองค์การศูนย์รวมอำนาจกระตุกตัวที่กลุ่มแกนนำ ขาดการกระจายตัวอย่างรอบด้านอย่างซับซ้อน อำนาจองค์การถูกครอบงำจากอิทธิพลของกลุ่มทุน ขาดความเป็นอิสระในตัวเองและมีความแตกแยกเป็นกลุ่มย่อย ซึ่งมีพลังเหนือองค์การรวมการนึกเป็นปึกแผ่นขาดความเข้มแข็ง”

ในเรื่องอำนาจของพรรคการเมืองไทยนั้นแม้จะมีความเหมาะสมกับองค์กรแบบอนุรักษนิยมก็ตามแต่ก็เป็นอุปสรรคและขัดแย้งกับลักษณะทางธรรมชาติขององค์กรที่มีพลวัตร (dynamic) เนื่องจากเป็นองค์การแบบปิด ไม่มีช่องทางให้มีการเคลื่อนไหวทางอำนาจของสมาชิกภายในองค์การ เกิดภาวะอุดตันของเส้นทางความก้าวหน้า (promotion line) ก่อให้เกิดปัญหาเบี่ยงเบนทางพฤติกรรม โดยเฉพาะปัญหาทางการเมืองภายในพรรค สร้างการฝักฝ่ายของกลุ่มขึ้นมาแข่งขันต่อรองซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาความแตกแยกและการแยกตัวออกไปแสวงหาอำนาจและความก้าวหน้าภายนอก ซึ่งมีทั้งการย้ายพรรคและการออกไปตั้งพรรคใหม่⁵

การพัฒนาการของความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองข้างต้น ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมก็คือปัจจัยด้านวัฒนธรรมสังคมไทย ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เกิดวัฒนธรรมของสังคม สมาชิกในองค์การเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อสมาชิกเหล่านั้นเข้ามาในองค์การ ย่อมนำเอาค่านิยม ปทัสถาน แบบแผนการดำรงชีวิตเข้ามาสู่องค์การด้วย องค์การพรรคการเมืองก็เช่นเดียวกัน วัฒนธรรมสังคมไทยก็เข้ามามีบทบาทอย่างสูง

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

ลักษณะทั่วไปที่เป็นแบบแผนทางโครงสร้างของพรรคการเมืองไทย มีลักษณะเด่นที่โครงสร้างทางฐานะอำนาจของกลุ่มเป็นสำคัญ กล่าวคือ นอกจากจะมีโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการภายในพรรคแล้ว ยังมีโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นทางการคือ กลุ่มอำนาจกลุ่มต่างๆ คร่อมซ้อนอยู่ด้วย เป็นผลให้การจัดกระบวนการอำนาจภายในพรรคถูกกำหนดด้วยปัจจัยด้านอิทธิพลจากอำนาจต่อรองของกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ

โดยลักษณะเด่นดังกล่าว นอกจากส่งผลกระทบต่อเอกภาพและความด้อยประสิทธิภาพในอำนาจการนำของกลุ่มอำนาจภายในโครงสร้างที่เป็นทางการแล้ว ยังส่งผลทางอ้อมให้กลุ่มอำนาจที่ไม่เป็นทางการเข้ามามีอิทธิพลเหนืออำนาจของกลุ่มแกนนำอำนาจในโครงสร้างที่เป็นทางการอีกด้วย และในทางกลับกันกลุ่มแกนนำอำนาจในโครงสร้างที่เป็นทางการเองก็มีแนวโน้มที่จะทำการขยายฐานอำนาจเพื่อควบคุมและครอบงำอำนาจภายในพรรคให้มากกว่าที่มีอยู่ภายในโครงสร้างที่เป็นทางการเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนนำไปสู่การกระจุกตัวของกลุ่มแกนนำอำนาจที่คุมกฎเหล็ก (iron law of oligarchy) ในฐานะศูนย์อำนาจของพรรคไปในที่สุด

ลักษณะเช่นนี้ทำให้ระบบโครงสร้างที่เป็นทางการภายในพรรคล้มเหลวไร้ความหมายสำคัญ และพัฒนาการของประชาธิปไตยภายในพรรคขาดความต่อเนื่อง องค์การพรรคมีความหมายสำคัญน้อยกว่ากลุ่มอำนาจที่ไม่เป็นทางการภายในพรรค กระบวนการจัดระเบียบทางอำนาจและการจัดการภายในพรรคขาดกติกาและไร้ระบบ

ลักษณะดังกล่าวนับตั้งแต่พรรคการเมืองที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาเป็นครั้งแรกในชื่อว่า "คณะราษฎร" จนมาถึงปี พ.ศ. 2489 ได้เกิดพรรคการเมืองขึ้นมาโดยไม่มีกฎหมายรองรับ หลังจากนั้นสถาบันพรรคการเมืองก็ได้เกิดการล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด เนื่องจากปัญหาการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างกลุ่มแกนนำในสมัยนั้น สลับกับการปฏิวัติ รัฐประหาร ผลที่ตามมาคือการล้มรัฐธรรมนูญยุบพรรคการเมืองสลับไปมา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้ว 16 ฉบับ (รวมฉบับปี พ.ศ. 2540) รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติให้ประชาชนตั้งพรรคการเมืองได้นั้น ต้องใช้เวลาถึง 14 ปี จึงเริ่มมีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย พอถึงรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502 ก็ให้ยุบพรรคการเมือง แล้วเริ่มอีกครั้งในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 แล้วยุบเลิกโดยรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2515 อีก มาเริ่มอีกครั้งในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 แล้วถูกยุบเลิกโดยการรัฐประหารของ พล.ร.อ.สฤษดิ์ ชลออยู่ เมื่อ พ.ศ. 2519 อีก 3 ปีต่อมาจึงให้จัดตั้งพรรคการเมืองได้อีกครั้งในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 แล้วจึงมายุบเลิกกิจกรรมทางการเมืองของ

พรรคการเมืองชั่วคราวโดยรัฐประหารของคณะ รสช. (พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์) เมื่อ พ.ศ. 2534 แล้วจึงมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้งในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2534

เห็นได้ว่าโดยผลของรัฐธรรมนูญทำให้พรรคการเมืองไทยมีการจัดตั้งและยุบเลิกประมาณ 6 ครั้ง และโดยผลดังกล่าวทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลา 50 ปี นับตั้งแต่เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองครั้งแรกใน พ.ศ. 2489 จนถึงปัจจุบัน การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของรัฐธรรมนูญให้จัดตั้งพรรคการเมืองในช่วงเริ่มแรกอีก 14 ปี รวมเป็นเวลาทั้งสิ้น 38 ปี จึงเห็นได้ว่า ในระยะเวลาการปกครองระบอบประชาธิปไตย 64 ปี นั้น พรรคการเมืองสามารถจัดตั้งและดำรงอยู่ในเวลาเพียง 26 ปี เท่านั้น

นอกจากนี้ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดขึ้นและสิ้นสุดขององค์การพรรคการเมืองไทยอีกปัจจัยหนึ่ง นั่นคือ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม เห็นได้จากการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองที่ดี เป็นสมาคมองค์การที่ดี มักจะมีลักษณะชั่วคราวและไม่มีประสิทธิภาพ ลักษณะดังกล่าว กมล สมวิเชียร⁶ อธิบายว่าเป็นเพราะสังคมไทย บุคคลมักรักอิสรภาพหรือมีลักษณะอิสระนิยมอย่างเต็มที่ ความรักอิสรภาพที่มากเกินไปไม่ก่อให้เกิดความผูกพันและความรับผิดชอบ การก่อตัวขององค์การจึงไม่เกิดขึ้น หรือแม้ว่าจะเกิดขึ้นแต่ก็สิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว และด้วยเหตุที่ว่าอิสระนิยมเป็นเหตุที่คนไม่มารวมกันเป็นกลุ่มก้อนถาวรโดยใจสมัคร แต่ความจำเป็นที่จะต้องตั้งกลุ่มหรือองค์การมีอยู่เสมอ ผู้นำที่เข้มแข็งจึงหันใช้วิธีการอำนาจนิยม เช่น ออกกฎหมายหรือคำสั่ง แต่การรวมกลุ่มแบบหลังนี้ทำได้ชั่วคราวเท่านั้น เพราะกลุ่มผู้นำก็รวมกันเป็นปีกแผ่นไม่ค่อยได้เช่นกันหรือมีจะนั้นเมื่อสิ้นผู้นำที่เข้มแข็งแล้ว กลุ่มหรือพรรคหรือองค์การก็สลายตัวไป เพราะไม่มีความผูกพันของสมาชิก

ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญวัฒนธรรมที่ปรากฏในองค์การต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมือง ซึ่งเป็นเสมือนโครงร่างที่คอยหล่อหุ้มยึดเกาะองค์การเอาไว้ให้ดำรงความเป็นพรรคไว้ได้ จึงเป็นเหตุที่นำไปสู่การศึกษาลักษณะวัฒนธรรมขององค์การพรรคการเมืองไทย และได้ข้อสรุปดังนี้

⁶ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมือง," ในวรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : โครงการตำราสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 44-55.

สรุปผลการศึกษาปัจจัยวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อการสร้างสถาบันให้กับพรรคการเมือง

จากการศึกษาถึงแนวคิดในการสร้างสถาบันทางการเมือง โดยอาศัยตัวแปรทางวัฒนธรรมองค์การ 7 ปัจจัย คือ ลักษณะการใช้อำนาจ ลักษณะเน้นความมีมนุษยธรรม ลักษณะเน้นความเป็นปัจเจกชน ลักษณะหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน ลักษณะเน้นความสำเร็จ ลักษณะเน้นอนาคตและลักษณะเน้นความเป็นเพศชาย ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 5 นั้น ผลการวิจัยซึ่งพบว่า พรรคการเมืองไทยมีวัฒนธรรมองค์การที่เป็นอยู่มีความแตกต่างกัน 5 ใน 7 ปัจจัย และวัฒนธรรมองค์การที่ควรเป็นแตกต่างกัน 4 ใน 7 ปัจจัย จากผลการศึกษาในแบบสอบถาม ความคิดเห็นขององค์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีต่อพรรคการเมืองที่ตนสังกัด

1. ลักษณะการใช้อำนาจ

ลักษณะการใช้อำนาจของพรรคการเมือง ถ้าพิจารณาที่ตัวโครงสร้างพรรค จะพบว่ามีลักษณะร่วมกันคืออำนาจจะรวมศูนย์อยู่ในตำแหน่งหลักๆ 3 กลุ่ม คือ หัวหน้าพรรค เลขาธิการพรรค และกรรมการบริหารพรรค โดยเฉพาะหัวหน้าพรรคจะเป็นผู้มีอำนาจมากที่สุด นอกจากนี้ ภายในพรรคยังมีกลุ่มอำนาจย่อยๆ (factions) หลายกลุ่มที่พยายามแข่งขันช่วงชิงอำนาจนำกันภายในพรรค ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งตามมา บางพรรคนำไปสู่การแตกสลายหรือสิ้นสุดลง

2. ลักษณะเน้นความเป็นปัจเจกบุคคล

ลักษณะเน้นความเป็นปัจเจกบุคคล สังคมไทยมีลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคลสูง กล่าวคือสังคมไทยรักความอิสระ ลักษณะดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมภายในองค์การ โดยปัจจัยด้านนี้มีความสัมพันธ์กับการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ยิ่งสมาชิกพรรคมีความเป็นปัจเจกบุคคลมากเท่าใด ก็ยิ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากขึ้นเท่านั้น ผลการวิจัยในปัจจัยด้านนี้แม้จะมีค่าไม่มาก แต่ก็ยังน้อยกว่าลักษณะของการมีส่วนร่วม (collectivism) ที่มีมากกว่า ความเป็นปัจเจกบุคคลภายในพรรคแสดงออกมาในรูปของการที่กลุ่มย่อยๆ ภายในยึดถือผลประโยชน์เพื่อกลุ่มของตนมากกว่าพรรค

3. ลักษณะหลักเลียงต่อความไม่แน่นอน

ลักษณะหลักเลียงต่อความไม่แน่นอน ปัจจัยดังกล่าวโดยเฉลี่ยแล้วแต่ละพรรคมีค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคประชาธิปัตย์ ปัจจัยนี้สัมพันธ์กับลักษณะของการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงองค์การ การปรับบุคลากรภายใน การยึดถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์

4. ลักษณะความเป็นเพศชาย

ลักษณะความเป็นเพศชาย ปัจจัยด้านนี้ดำรงอยู่ในพรรคการเมืองในระดับปานกลาง ลักษณะดังกล่าวเห็นได้จากการที่สมาชิกภายในพรรคมีบุคคลที่ขอบแสดงออก เช่น การอภิปรายโจมตีคนอื่น เพื่อสร้างความโดดเด่นให้แก่ตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มย่อยๆ ภายใน การแสดงออกของกลุ่มย่อมมีผลกระทบต่อการบริหารงานภายในพรรค เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างกลุ่มต่างๆ จนนำไปสู่ความขัดแย้งและแตกแยกในที่สุด

5. ลักษณะเน้นอนาคต

ลักษณะเน้นอนาคตนี้ทุกพรรคให้การส่งเสริม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ค่าเฉลี่ยในปัจจัยด้านนี้ค่อนข้างสูง ทั้งนี้เพราะว่าพรรคการเมืองทุกพรรคต่างตระหนักถึงความจำเป็นในการวางแผนเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการเมือง เช่น การวางแผนสร้างตัวผู้นำ เป็นต้น

ผลจากการศึกษาข้างต้น พบว่า วัฒนธรรมองค์การของพรรคการเมืองมีความแตกต่างกันเป็นส่วนใหญ่ (5 ใน 7 ปัจจัย) ความแตกต่างดังกล่าวทำให้ทราบวาระดับความเป็นสถาบันในพรรคการเมืองมีความแตกต่างกัน ส่วนปัจจัยอีก 2 ประการ คือ ปัจจัยที่เกี่ยวกับการเน้นความมีมนุษยธรรม และ ปัจจัยลักษณะเน้นความสำเร็จนั้นในแต่ละพรรคไม่มีความแตกต่างกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทุกพรรคต่างก็ให้ความสำคัญกับปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ ในระดับที่ค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่า ลักษณะเน้นความมีมนุษยธรรม และ ลักษณะเน้นความสำเร็จมีความสำคัญต่อองค์การ โดยลักษณะเน้นความมีมนุษยธรรมนั้นเป็นผลสืบเนื่องโดยตรงมาจากอิทธิพลวัฒนธรรมสังคมไทยที่ปลูกฝังให้สมาชิกในสังคมซึ่งต่างก็เป็นสมาชิกในองค์การพรรคการเมืองไทยด้วยนั้น มีแนวคิด ค่านิยม ตลอดจนระเบียบวิธีปฏิบัติที่ไม่แตกต่างกันมากนัก กอปรกับการรับอิทธิพลพุทธศาสนามาเป็นเครื่องกล่อมเกลาคจิตใจ ทำให้สมาชิกในสังคมตระหนักถึงคุณธรรม และความมีมนุษยธรรมมากขึ้น อันแสดงออกมาทาง พฤติ

กรรมที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม เช่น การสำนึกในบุญคุณ และการแสดงความกตัญญูทวนเวทิต่อผู้ที่ทำคุณให้แก่ตนเมื่อมีโอกาส เป็นต้น ส่วนลักษณะเน้นความสำเร็จนั้น เป็นผลมาจากแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญที่จำเป็นต้องมีในองค์การบริหารโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน ลักษณะเน้นความสำเร็จในองค์การบริหารการเมืองจะยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจาก กฎหมาย รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่กำหนดให้มีการเลือกตั้งจากระบบบัญชีรายชื่อ (partylist) ทำให้แต่ละพรรคจำเป็นต้องสร้างความเชื่อถือให้กับพรรค โดยการคัดเลือกบุคคลจากผลงานเป็นหลัก และมองคุณลักษณะอื่นเป็นเพียงส่วนประกอบ ทั้งนี้เนื่องจาก ผลงานเป็นเครื่องชี้วัดถึงความสำเร็จของบุคคลนั้นๆ อันจะส่งผลให้ภาพรวมของพรรคดีขึ้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้พรรคให้ความสำคัญกับปัจจัยลักษณะเน้นความสำเร็จในระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

นอกจากปัจจัยทางวัฒนธรรมยังมีปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นภายในพรรค ความขัดแย้งของกลุ่มย่อยๆ ภายใน ผลกระทบจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ล้วนส่งผลต่อความเป็นสถาบันทางการเมือง

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในพรรคการเมืองไทย

การทำความเข้าใจความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ได้นั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นคือ วัฒนธรรมสังคมไทย วัฒนธรรมดังกล่าวเมื่อเข้าสู่ระบบการเมืองจนกลายเป็นวัฒนธรรมการเมือง และวัฒนธรรมการเมืองย่อมมีผลต่อวัฒนธรรมองค์การภายในพรรคอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ทั้งนี้ เพราะฐานความเข้าใจก็คือวัฒนธรรมการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสังคม ฉะนั้นวัฒนธรรมองค์การภายในพรรคย่อมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสังคมไทย

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในพรรคการเมืองเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ให้การอุปถัมภ์และผู้รับการอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งระหว่างผู้มีทรัพยากรต่างกัน ตั้งอยู่บนฐานแห่งความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ การเมืองหรือสังคมก็ตาม ลักษณะดังกล่าวเป็นผลมาจากวัฒนธรรมสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจ ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองของเราถูกปกครองโดยเจ้าขุนมูลนายมายาวนาน คนไทยจึงเป็นคนเกรงกลัวในผู้มีอำนาจ ส่งผลให้ต้องคอยพินอบพิเนาะ ประจบประแจง ไม่มีความคิดของตนเอง ขาดความเชื่อมั่น ลักษณะดังกล่าวถูกเรียกว่าวัฒนธรรม "อำนาจนิยม" คนไทยส่วนใหญ่ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด เคารพเชื่อฟังและอ่อนน้อมต่อผู้มีอำนาจ รวมทั้งมอบอำนาจและ

ความรับผิดชอบในทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ ลักษณะวัฒนธรรมสังคมไทยข้างต้นมักเรียกอีกลักษณะหนึ่งว่า วัฒนธรรมแบบ “ไพร่ฟ้า” อันหมายถึงสังคมของการยินยอม ฟังฟังและเชื่อฟังผู้ “เหนือกว่า” ในทุกกรณี⁷

ในสังคมไทย คนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มพวกพ้องกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเสมอ ผู้นำเป็นเจ้านาย ผู้มีอำนาจวาสนา ผู้มีบารมีต้องสามารถให้ความคุ้มครองและให้ผลประโยชน์แก่ลูกน้อง ส่วนลูกน้องจะต้องตอบแทนด้วยการสนับสนุนและให้บริการแก่เจ้านาย ลักษณะที่ว่่านีเห็นได้ชัดในพรรคการเมือง จะมีกลุ่มเป็นจำนวนมาก ในกลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีหัวหน้ากลุ่ม ความสัมพันธ์ภายในแต่ละกลุ่มทำเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มที่ตนสังกัดเป็นหลัก ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมีทั้งร่วมมือและขัดแย้ง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะขัดแย้งกันเป็นส่วนใหญ่ พรรคการเมืองในอดีตมักมีประเพณีของการสร้างกลุ่มย่อยเพื่อผลในการสนับสนุนหรือค้ำจุนสนับสนุนตัวบุคคลภายในหรือสนับสนุนบุคคลให้เป็นผู้มีอำนาจมากในพรรคอาจจะเป็นผลบวกต่อพรรคก็ได้ เนื่องจากช่วยเพิ่มความเข้มแข็งทางอำนาจของผู้นำภายในพรรค อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกลุ่มย่อยมักจะขยายบทบาทจนเกินอำนาจควบคุมของผู้นำพรรค และนำไปสู่การแตกแยกภายในพรรค ซึ่งการแตกแยกเป็นกลุ่มย่อยภายในพรรคนั้น ได้มีการพัฒนารูปแบบที่แตกต่างกันตามสถานการณ์ทางการเมือง เช่น กลุ่ม 23 พรรคพลังธรรมเป็นการรวมตัวระหว่างบุคคลในศูนย์อำนาจของพรรคด้วยตนเอง กรณีกลุ่ม 16 เป็นการรวมกลุ่มระหว่างบุคคลทั้งในและนอกพรรค เป็นต้น บทบาทสำคัญของกลุ่มในปัจจุบันมักมีเป้าหมายเพื่อการต่อสู้ช่วงชิงผลประโยชน์และอำนาจทางการเมืองเป็นหลัก เช่น การสร้างกลุ่มเพื่อสัดส่วนโควตาของตำแหน่งรัฐมนตรี หรือสร้างกลุ่มเพื่อเพิ่มเติมอำนาจต่อรองของบุคคลที่ไร้อำนาจหรือการสร้างกลุ่มเพื่อร่วมพันธมิตรทางการเมืองระหว่างพรรค

นอกจากนี้ กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นยังมีผลกระทบต่อการบริหารพรรคการเมือง ทั้งนี้เพราะตัวของนักการเมืองไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือผลประโยชน์ส่วนรวม – ส่วนตัว ผลเสียจะร้ายแรงมากถ้าบุคคลในพรรคหรือในองค์การยึดถือผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม นั้นหมายความว่าในพรรคนั้นมีลักษณะปัจเจกบุคคล (individualism) หรือลักษณะการมีส่วนร่วม (participation) มากหรือน้อยเพียงใด

ผลการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมองค์การพรรคการเมืองไทยในปัจจุบันทั้ง 7 ด้าน ดังกล่าว เพื่อนำไปใช้สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์การในหลายลักษณะดังนี้

⁷ ทวีศักดิ์ พันธุ์สุระ, พรรคการเมืองกับสังคมไทย, หน้า 21.

1. สมาชิกที่อยู่ในองค์การมีลักษณะวัฒนธรรมองค์การที่เป็นอยู่อย่างไร ควรที่จะพัฒนาบุคคลากรภายในให้เข้ากับลักษณะวัฒนธรรมองค์การที่พรรคควรจะเป็นมากน้อยเท่าไร
2. การคัดเลือกสรรบุคคลากรจากภายนอกองค์การจะต้องการสมาชิกที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์การที่ควรเป็น เพื่อให้พรรคการเมืองนั้นมีความเป็นปึกแผ่น การที่องค์การมีบุคลากรที่มีลักษณะคล้ายๆ กันเป็นการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์การทางหนึ่ง
3. การที่ผู้บริหารองค์การรู้จักใช้วัฒนธรรมองค์การเป็นเครื่องมือในการจัดการบริหาร องค์การในด้านต่างๆ เช่น การจัดงานในพรรคให้เหมาะสมกับลักษณะของสมาชิกหรือการจัดตัวสมาชิกที่มีลักษณะต่างๆ ให้เข้ากับงานภายในพรรค
4. การที่องค์การพรรคการเมืองได้พัฒนาวัฒนธรรมองค์การไปในทิศทางที่ควรเป็น ท้ายสุดรูปลักษณะองค์การพรรคในแต่ละพรรคจะมีความเข้มแข็ง มีลักษณะที่เด่นชัด แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่นๆ เป็นการช่วยการจำแนกแยกแยะพรรคการเมืองได้เป็นอย่างดี ตลอดจนพรรค การเมืองอาจนำวัฒนธรรมองค์การเป็นจุดเด่น เพื่อเป็นนโยบายการประชาสัมพันธ์ให้กับพรรคในการให้เข้าถึงประชาชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลจากการศึกษาวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพรรคการเมืองต่างๆ มีลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันตามปัจจัยทางวัฒนธรรมองค์การ วัฒนธรรมองค์การที่ปรากฏในพรรคการเมืองทำหน้าที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมสังคม ในการสื่อสารให้สมาชิกภายในพรรคทราบถึงแนวทางการประพฤติปฏิบัติและการทำงานที่หน่วยงานคาดหวัง เช่น สมาชิกที่ปฏิบัติตามมาอีกประการหนึ่ง คือ สมาชิกเกิดความผูกพันในความเป็นส่วนหนึ่งของพรรค หรือสร้างให้เกิดความซื่อสัตย์ (royalty) ดังนั้น วัฒนธรรมองค์การมีบทบาทต่อพรรคหลายประการ การศึกษาวัฒนธรรมองค์การจึงนับเป็นเรื่องสำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารพรรคการเมือง

1. การคัดเลือกสมาชิกพรรคต้องคำนึงถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับลักษณะวัฒนธรรมองค์การที่ควรเป็นของพรรคการเมืองนั้น ๆ
2. ถึงแม้งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการแสดงให้เห็นภาพกว้างๆ ของวัฒนธรรมองค์การที่เป็นอยู่และที่ควรเป็น ไม่ได้มุ่งเน้นการศึกษาปัจจัยจากตัวแปรด้านข้อมูลประวัติส่วนตัวบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม แต่อย่างไรก็ตามควรนำมาศึกษาควบคู่กันในการคัดเลือกบุคลากรและการออกแบบการฝึกอบรมสมาชิกพรรคที่ต้องทำงานร่วมกัน
3. การพัฒนารูปแบบการบริหารพรรคต่าง ๆ ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์การ โดยควรให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายนอกที่อาจมีผลต่อวัฒนธรรมองค์การ

หรือพฤติกรรมของสมาชิกในพรรค เช่น ลักษณะความเป็นปัจเจกชนที่พบมากในสังคมยุคปัจจุบัน ทำให้คนในองค์กรมีการแข่งขันและพัฒนามากขึ้น แต่ในบางงานซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในการทำงานจากสมาชิกภายในพรรค ลักษณะความเป็นปัจเจกชนทำให้ขาดความร่วมมือในกลุ่มของสมาชิก ขาดลักษณะของการทำงานเป็นทีมและมีผลเสียต่อบรรยากาศและวัฒนธรรมองค์การในที่สุด หรือลักษณะการเน้นความสำเร็จที่สัมพันธ์กับการจัดสรรตำแหน่งภายในพรรคหรือจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรี การจัดสรรตำแหน่งโดยยึดถือการให้เงินสนับสนุนพรรคหรือการพิจารณาจากผลงานหรือการพิจารณาตามอาวุโส ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้นผู้บริหารที่พบลักษณะดังกล่าวข้างต้น ควรตระหนักและพยายามรักษาสมดุลของลักษณะความเป็นปัจเจกชนกับลักษณะการทำงานเป็นทีม รวมไปถึงลักษณะเน้นผลงานกับการให้เงินสนับสนุนพรรคหรือยึดหลักลำดับอาวุโส เพื่อให้องค์การพรรคมีการพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสม

ข้อเสนอแนะสำหรับนักวิจัย

1. เนื่องจากแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาน้อยกว่าครึ่งของประชากรทั้งหมดหรือได้รับความร่วมมือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่ง ทำให้ความเป็นตัวแทนประชากรของกลุ่มตัวอย่างมีความคลาดเคลื่อนค่อนข้างสูง ดังนั้นผลการวิจัยในพรรคการเมืองทั้ง 6 พรรคจึงไม่มีน้ำหนักเท่าที่ควร ในการศึกษาครั้งต่อไปควรแก้ไขจุดบกพร่องในการดำเนินการที่ผ่านมา เช่น ตระหนักถึงเวลาที่สัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์มีมากหรือน้อย เนื่องจากภาระหน้าที่ของท่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีมาก รวมทั้งหามาตรการเพิ่มเติมในวิธีการจูงใจในการตอบแบบสอบถาม เช่น การให้เวลากับท่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากๆ พิจารณาช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละคนๆ ไป

2. ถึงแม้ว่างานวิจัยนี้จะได้มุ่งศึกษาปัจจัยจากตัวแปรด้านข้อมูล ประวัติส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม แต่อย่างไรควรนำมาศึกษาควบคู่กันไปเพื่อดูผลกระทบต่อตัวแปรดังกล่าวต่อลักษณะวัฒนธรรมองค์การ ตัวแปรที่ควรนำมาวิเคราะห์ประกอบไปด้วยกัน คือ วัฒนธรรมสังคม และลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ จะทำให้งานวิจัยนี้มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

3. เนื่องจากการศึกษานี้สนใจพรรคการเมือง (ทั้ง 6 พรรค) ในภาพรวมของวัฒนธรรมองค์การทั้งองค์การ เพื่อให้มีความชัดเจนสูงสุดควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในหลาย ๆ ด้าน เช่น การศึกษาจากกลุ่ม (Factions) ภายในพรรคการเมืองแต่ละพรรค เป็นต้น